

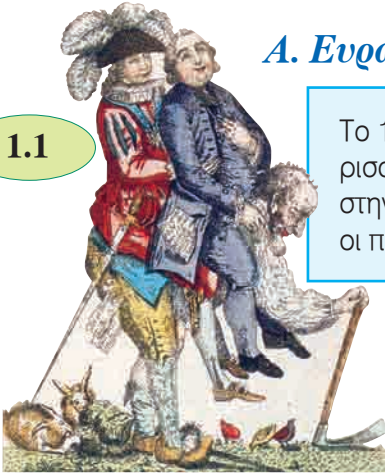
Κεφάλαιο 1

Οι ευρωπαϊκές κοινωνίες σε κίνηση, οι αυτοκρατορίες σε κρίση (δεύτερο μισό 18ου – αρχές 19ου αιώνα)

Το 18ο αιώνα το πολίτευμα στα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη είναι η απόλυτη μοναρχία. Τα κράτη της δυτικής Ευρώπης κυριαρχούν στο διεθνές εμπόριο. Με το εμπόριο ασχολούνται κυρίως τα **αστικά στρώματα**, που η οικονομική τους δύναμη μεγαλώνει και θέλουν να συμμετέχουν και στην πολιτική. Οι μορφωμένοι γίνονται πιο πολλοί και προσπαθούν να καταλάβουν τον κόσμο γύρω τους με τη λογική και την παρατήρηση. Έτσι γεννιέται ο **Διαφωτισμός**, ένα πνευματικό κίνημα που πιστεύει ότι η κριτική σκέψη μπορεί να κυβερνά την ανθρώπινη ζωή. Όλα αυτά οδήγησαν στο τέλος του 18ου αιώνα στην **Αμερικανική Επανάσταση** και στη **Γαλλική Επανάσταση**. Την ίδια εποχή νέες εφευρέσεις και νέοι τρόποι στην εργασία έφεραν τη **Βιομηχανική Επανάσταση**. Οι εξελίξεις αυτές άλλαξαν πολλά στην κοινωνία, στην πολιτική και στην οικονομία. Στο γύρισμα από το 18ο στο 19ο αιώνα περνάμε στο **σύγχρονο κόσμο**.

Όταν μιλάμε για δυτική Ευρώπη την εποχή αυτή εννοούμε τις ευρωπαϊκές περιοχές που δεν εξουσίαζαν οι Οθωμανοί σουλτάνοι ή οι Ρώσοι τσάροι. Όταν μιλάμε για ανατολική Ευρώπη εννοούμε τη Ρωσία και τα ευρωπαϊκά εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

1.1

Χαρακτικό του 1789 που σατιρίζει τη γαλλική κοινωνία: ένας αγρότης κουβαλάει στην πλάτη έναν κληρικό και έναν αριστοκράτη.

A. Ευρωπαϊκές κοινωνίες: συνέχειες και αλλαγές

Το 18ο αιώνα στην Ευρώπη τα αστικά στρώματα αυξάνονται. Περισσότεροι μορφώνονται, πλουτίζουν και θέλουν να συμμετέχουν στην πολιτική. Αντιδρούν όμως οι ευγενείς και οι βασιλιάδες, που οι περισσότεροι είναι απόλυτοι μονάρχες.

Από τα μέσα του 18ου αιώνα ο **πληθυσμός στην Ευρώπη αυξάνεται**. Παρόλο που οι ευρωπαϊκές κοινωνίες είναι ακόμη κυρίως αγροτικές, οι πόλεις μεγαλώνουν. Στα περισσότερα κράτη, κυρίως στις μοναρχίες, οι άνθρωποι εξακολουθούν να ανήκουν **από τη γέννησή τους** σε μια από τις παρακάτω κοινωνικές ομάδες:

Οι δύο πρώτες ομάδες ήταν ολιγάριθμες. Είχαν όμως μεγάλη κοινωνική δύναμη και πολλά προνόμια (μεγάλες εκτάσεις γης, δεν πλήρωναν φόρους κ.ά.). Στην τρίτη ομάδα ανήκαν όλοι οι άλλοι: οι αγρότες (που ήταν και οι πιο πολλοί), αλλά και οι πλούσιοι επαγγελματίες και έμποροι, οι μικροκτηματίες, οι φτωχοί μεροκαματιάρηδες στις πόλεις. Όλοι αυτοί πλήρωναν τους πιο πολλούς φόρους και δεν είχαν κανένα προνόμιο.

1.2

Σκίτσο από τα τέλη του 18ου αιώνα. Γυναίκα μαντάρει κάλτσες μέσα σε ένα βαρέλι που είναι το μαγαζί της.

B. Νέες ιδέες – Ο Διαφωτισμός

Στο τέλος του 17ου αιώνα εμφανίζεται στην Ευρώπη ο **Διαφωτισμός**, ένα πνευματικό κίνημα που αμφισβητεί τον παλιότερο τρόπο σκέψης. Οι οπαδοί του Διαφωτισμού πολέμησαν την άγνοια, τις δεισιδαιμονίες και την ιδέα ότι την οργάνωση της κοινωνίας την έχει αποφασίσει ο Θεός, όπως έλεγε η Εκκλησία. Πίστευαν ότι ο άνθρωπος μπορεί να χρησιμοποιεί τη **λογική** (τον **ορθό λόγο**) για να βλέπει κριτικά τον κόσμο. Άνοιξαν νέους δρόμους στη σκέψη, έκαναν σκληρή κριτική στο θρησκευτικό φανατισμό και στην τυραννία και μίλησαν για τα δικαιώματα που έχουν όλοι οι άνθρωποι. Οι εκπρόσωποι του Διαφωτισμού μοιράζονταν κοινές αξίες: την **κριτική**, την **ελευθερία της σκέψης**, την **ανεξιθρησκία** (το να μπορεί ο καθένας να πιστεύει σε όποια θρησκεία θέλει), την πίστη στα **βασικά ανθρώπινα δικαιώματα**, την **εμπιστοσύνη στις επιστήμες** και στην **πρόοδο** που φέρνει η γνώση.

Ο Διαφωτισμός στην Ευρώπη το 18ο αιώνα, η εμφάνιση και η ανάπτυξή του, έχουν σχέση με πολλούς παράγοντες:

Οι θρησκευτικοί πόλεμοι ξεκίνησαν με τη Μεταρρύθμιση και τέλειωσαν με τη Συνθήκη της Βεσφαλίας (1648).

Όταν τελειώνουν οι θρησκευτικές συγκρούσεις το 17ο αιώνα, τα γράμματα και οι επιστήμες αναπτύσσονται και διαδίδονται πολύ περισσότερο.

Τα αστικά στρώματα αυξάνονται και αποκτούν δύναμη, πλούτο και μόρφωση.

Η επιστημονική επανάσταση διέδωσε την ιδέα ότι η κοινωνία είναι δυνατό να οργανωθεί και να κυβερνηθεί με τη λογική.

Οι οπαδοί του Διαφωτισμού είχαν μεγάλη εμπιστοσύνη στην **επιστήμη** και στην **πρόοδο** που φέρνει η γνώση. Πίστευαν ότι ο άνθρωπος θα καταλάβει τον κόσμο γύρω του εάν τον παρατηρεί και μετά ελέγχει (δηλαδή δοκιμάζει) όσα παρατήρησε με πειράματα.

Για τους εκπρόσωπους του Διαφωτισμού η λογική και η επιστήμη μπορούν να ωφελήσουν την κοινωνία. Γι' αυτό:

Ζήτησαν να χωριστεί η **πολιτική** από τη **θρησκεία** και η Εκκλησία να ασχολείται μόνο με τα θρησκευτικά θέματα. Η κριτική στις οργανωμένες θρησκείες και η **ανεξιθρησκεία** είναι κεντρικά γνωρίσματα του Διαφωτισμού. Η θρησκευτική πίστη είναι προσωπική υπόθεση του κάθε ανθρώπου και όλες οι θρησκείες είναι σεβαστές.

Στράφηκαν στη «μελέτη του ανθρώπου» και προσπάθησαν να κατανοήσουν τις ανθρώπινες κοινωνίες, τις δικές τους και τις άλλες – πέρα από την Ευρώπη.

Υποστήριξαν ότι η εξουσία δεν πρέπει να είναι συγκεντρωμένη σε ένα πρόσωπο (όπως στην απόλυτη μοναρχία) και γι' αυτό πολέμησαν το **δεσποτισμό**. Όσοι ασκούν την εξουσία πρέπει να ελέγχονται από τους υπόλοιπους.

Τόνισαν ότι όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι και έχουν από τη φύση ορισμένα δικαιώματα. Γι' αυτό μίλησαν για το **φυσικό δίκαιο**. Πρότειναν μάλιστα τρόπους για να σταματήσει η **εξουσία** να περιορίζει ή να στερεί την ανθρώπινη ελευθερία.

Ορισμένοι από αυτούς πίστευαν ότι όλες οι εξουσίες πρέπει να προέρχονται από το λαό (**λαϊκή κυριαρχία**) και μίλησαν για τη **δημοκρατία**. Όσοι κυβερνούν πρέπει να σέβονται και να εφαρμόζουν αυτά που θέλουν οι πολλοί (**γενική θέληση**).

Ο φιλελευθερισμός

Πολλές από τις παραπάνω ιδέες έχουν σχέση με το **φιλελευθερισμό**, που εμφανίστηκε στη Μεγάλη Βρετανία το 17ο αιώνα και εξέφραζε κυρίως τα ανώτερα αστικά στρώματα.

Οι οπαδοί του υποστήριζαν ότι στην πολιτική πρέπει να υπάρχει **συμφωνία** ανάμεσα σ' αυτούς που κυβερνιούνται και σ' αυτούς που κυβερνούν. Γι' αυτό μίλησαν για το **κοινωνικό συμβόλαιο**, υποστήριξαν τη **διάκριση των εξουσιών** (δηλαδή το χωρισμό της εξουσίας σε νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική ώστε η μια εξουσία να περιορίζει και να ελέγχει την άλλη), τις ανθρώπινες ελευθερίες και την αξία της ιδιοκτησίας.

Όμως οι εκπρόσωποι του φιλελευθερισμού πίστευαν ότι τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα και οι γυναίκες δεν έπρεπε να συμμετέχουν στην πολιτική και στη διακυβέρνηση του κράτους.

Στην οικονομία οι οπαδοί του φιλελευθερισμού υποστήριξαν την **ελεύθερη αγορά**, που σημαίνει ότι το κράτος δεν πρέπει να παρεμβαίνει (να ανακατεύεται δηλαδή) στο εμπόριο και την οικονομία. Το πολίτευμα στη Μεγάλη Βρετανία και η σκέψη των Βρετανών στοχαστών ήταν για τους λόγιους του Διαφωτισμού πρότυπο για την κριτική τους στην απολυταρχία.

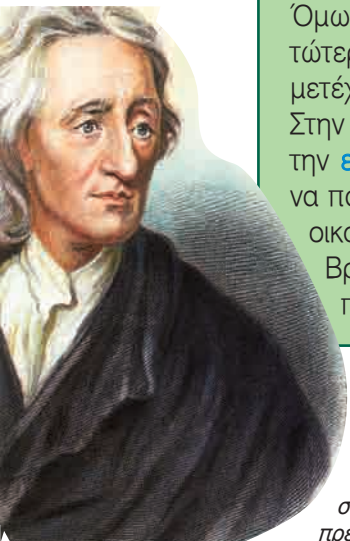
Χαρακτικό με το Βρετανό Τζον Λοκ (1632–1704), έναν από τους πιο βασικούς εκπροσώπους του φιλελευθερισμού. Πίστευε στο φυσικό δίκαιο, στα ανθρώπινα δικαιώματα, στη διάκριση των εξουσιών, στην ανεξιθρησκεία και υποστήριξε ότι οι πολίτες πρέπει να ελέγχουν την εξουσία.

1.3

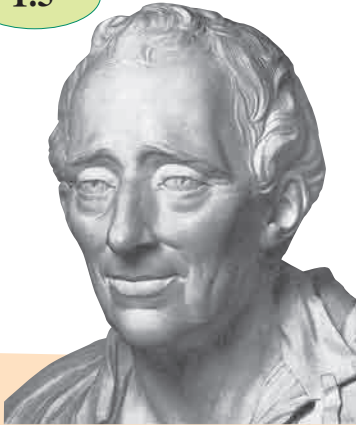

Ανάγλυφο από μενταγιόν του 1787 με το Βρετανό Άνταμ Σμιθ (1723–1790). Ο Σμιθ καθιέρωσε την πολιτική οικονομία, δηλαδή την επιστήμη που ασχολείται με τα κράτη και την οικονομία τους. Στο έργο του Ο πλούτος των εθνών (1776) υποστήριξε ότι ο πλούτος δε βρίσκεται μόνο στη φύση αλλά και στην εργασία. Πίστευε ότι η οικονομία λειτουργεί καλύτερα όταν κάθε άτομο φροντίζει για το συμφέρον του και ότι το κράτος πρέπει να παρεμβαίνει στην οικονομία μόνο για να σταματάει την αδικία.

1.4

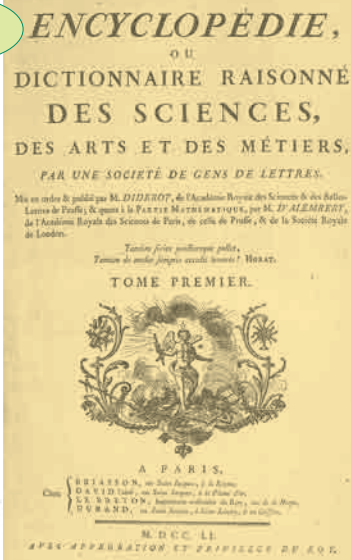

1.5

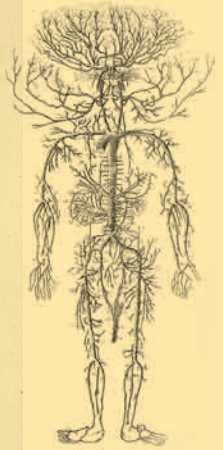

Προτομή του 1779 με το Μοντεσκιέ (1689–1755). Ο Μοντεσκιέ ήταν Γάλλος αριστοκράτης και από τους πιο σημαντικούς εκπρόσωπους του Διαφωτισμού. Στο έργο του Πνεύμα των νόμων (1748) μελετά τα διάφορα πολιτεύματα από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες του. Υποστήριζε τη διάκριση των εξουσιών και θαύμαζε το πολίτευμα που υπήρχε στη Μεγάλη Βρετανία.

1.6

1.7

1.9

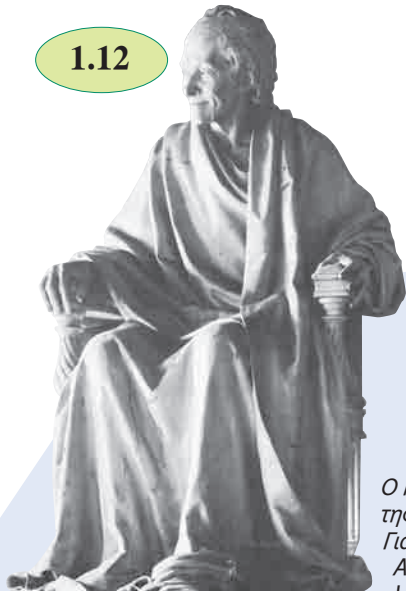

Χαρακτικό με Γάλλους στοχαστές του Διαφωτισμού να τρώνε και να συζητούν. Με τον αριθμό 1 σημειώνεται ο Βολτέρος, με τον αριθμό 2 ο Ντιντερό και με τον αριθμό 3 ο Ντ' Αλαμπέρ. Δεύτερο μισό του 18ου αιώνα.

1.11

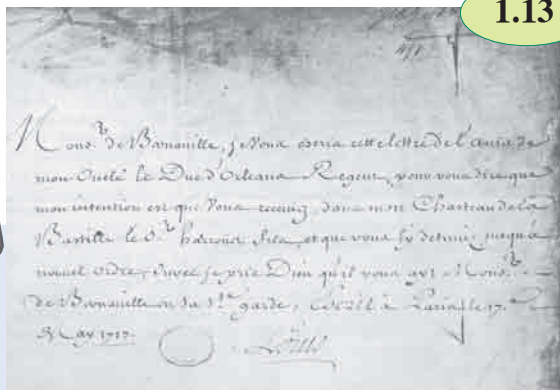

1.12

και το Φιλοσοφικό λεξικό. Ο Βολτέρος πίστευε στο θετικό ρόλο που μπορεί να παίξει το πολίτευμα της φωτισμένης δεσποτείας. Στην εικόνα 1.12 άγαλμα του 1781 με το Βολτέρο και στην 1.13 διαταγή που έβγαλε το 1717 ο Γάλλος βασιλιάς Λουδοβίκος ΙΕ' (1715–1774) για τη φυλάκιση του Βολτέρου στη Βασιλίη, όπου έμεινε 11 μήνες.

1.13

Ο Γάλλος Βολτέρος (1694–1778) υποστήριζε την ελευθερία της σκέψης και πολέμησε το θρησκευτικό φανατισμό. Για τις ιδέες του διώχθηκε και φυλακίστηκε. Από τα πιο γνωστά έργα του είναι: Η πραγματεία για την ανοχή (1763), Ο Καντί

Για τη φωτισμένη δεσποτεία θα μιλήσουμε στη σ. 16.

Για τη Βασιλίη θα μιλήσουμε στη σ. 19.

1.10

1.14

Ο Βρετανός φιλόσοφος Ντέβιντ Χιουμ (1711–1776) υποστήριξε ότι για να καταλάβουμε τα πράγματα σημασία έχει αυτό που νιώθουμε, δηλαδή οι αισθήσεις μας. Έλεγε ότι μόνο αν νιώσουμε τη ζέση θα αντιληφθούμε ότι αυτή έχει σχέση με τη φωτιά. Δε θα το καταλάβουμε δηλαδή αν κάποιος άλλος μας το περιγράψει.

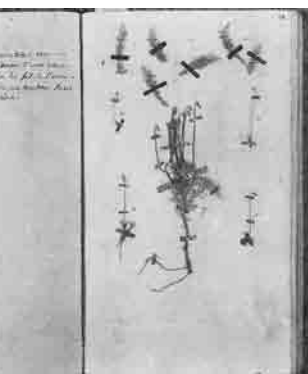

Στην εικόνα 1.6 ο πρώτος τόμος της Εγκυκλοπαίδειας. Η Εγκυκλοπαίδεια, ένα από τα πιο σημαντικά έργα του Διαφωτισμού, είχε πολλούς συγγραφείς. Εκδότες της ήταν οι Γάλλοι Ζαν-Μπατίστ ντ' Αλαμπέρ (1717–1783) και Ντενί Ντιντερό (1713–1784), που ήθελαν να συγκεντρώσουν σε ένα έργο όλες τις γνώσεις για όλα τα θέματα. Η Εγκυκλοπαίδεια (28 τόμοι συνολικά) άρχισε να εκδίδεται το 1751. Από τότε εκδόθηκε ξανά και ξανά και διαβάστηκε από πολύ κόσμο. Η Καθολική Εκκλησία απαγόρευσε στους πιστούς της να τη διαβάζουν, αλλά και το μοναρχικό κράτος την πολέμησε. Στην εικόνα 1.7 σχέδιο από το κεφάλαιο για την ανατομία του ανθρώπινου σώματος και στην 1.8 πορτρέτο του Ντιντερό που ζωγράφισε (πριν από το 1769) ο Γάλλος Ζαν-Ονορέ Φραγκονάρ (1732–1806).

1.15

Χαρακτικό με το Γερμανό φιλόσοφο Ιμάνουελ Καντ (1724–1804). Το πιο γνωστό έργο του Καντ είναι η Κριτική του καθαρού λόγου (1791). Σ' αυτό μελετά τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν, δηλαδή τη διαδικασία της γνώσης.

Στην εικόνα 1.10 μικρό άγαλμα του 1794 με το Γάλλο φιλόσοφο Ζαν-Ζακ Ρουσό (1712–1778) και στην 1.11 το φυτολόγιό του, ένα τετράδιο στο οποίο κολλούσε αποξηραμένα φυτά. Ο Ρουσό

γεννήθηκε στη Γενεύη (Ελβετία) αλλά το 1742 πήγε στο Παρίσι. Εκεί ήρθε σε επαφή με κύκλους του γαλλικού Διαφωτισμού. Από τα πιο γνωστά του έργα είναι Το κοινωνικό συμβόλαιο (1760). Σ' αυτό κάνει σκληρή κριτική στην κοινωνική ανισότητα και υποστηρίζει ότι το δίκαιο (οι νόμοι) πρέπει να βασίζεται σε αυτά που θέλουν οι περισσότεροι.

Οι ιδέες των οπαδών του Διαφωτισμού είχαν μεγάλη διάδοση στην εποχή τους. Αυτό δείχνουν τα βιβλία τους, που διαβάστηκαν από πολλούς, παρόλο που η Εκκλησία και η κρατική εξουσία ήταν αντίθετες. Αρκετοί εκπρόσωποί του έγιναν τόσο διάσημοι ώστε ορισμένοι μονάρχες ζήτησαν τη συμβουλή τους για να βελτιώσουν τον τρόπο με τον οποίο κυβερνούσαν τα κράτη τους.

Παρόλο που **οι οπαδοί του Διαφωτισμού δεν είχαν στόχο την επανάσταση**, οι ιδέες τους προετοίμασαν τις πολιτικές επαναστάσεις που έγιναν στα τέλη του 18ου αιώνα, και κυρίως τη Γαλλική Επανάσταση.

Οι επιδράσεις στην τέχνη

Το 18ο αιώνα, εκτός από το παλάτι και τους αριστοκράτες, και οι πλούσιοι αστοί (έμποροι, τραπεζίτες κ.ά.) δίνουν παραγγελίες στους καλλιτέχνες. Διακοσμούν τα σαλόνια τους με πίνακες από τους οποίους πολλοί δείχνουν θέματα από τη ζωή τους.

«Το ταξίδι για τα Κύθηρα», πίνακας του 1717 του Γάλλου ζωγράφου Αντουάν Βατό (1684–1721). Στις αρχές του 18ου αιώνα εμφανίζεται στη ζωγραφική, στην αρχιτεκτονική και στη διακόσμηση ο ρυθμός ροκοκό. Το ροκοκό γεννήθηκε στη Γαλλία και από εκεί διαδόθηκε σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη. Οι καλλιτέχνες του ροκοκό δημιουργούν έργα «ανάλαφρα» με θέμα την ξέγνοιαστη και όμορφη ζωή.

1.16

1.17

«Η γκουβερνάντα» (1738), πίνακας του Γάλλου ζωγράφου Ζαν-Μπατίστ Σαρντέν (1699–1779), που ζωγράφισε πολλά έργα με θέμα τους απλούς ανθρώπους και τη ζωή τους.

1.18

«Η μελέτη», πίνακας που χρονολογείται γύρω στο 1776 του Γάλλου ζωγράφου Ζαν-Ονορέ Φραγκονάρ (1732–1806). Ο Φραγκονάρ ζωγράφιζε θέματα από την κοινωνική ζωή των ανώτερων στρωμάτων αλλά και από τη μυθολογία και έγινε ξακουστός στη Γαλλία.

1.19

«Ο Οιδίποδας και η σφίγγα», πίνακας του 1808 του Γάλλου νεοκλασικιστή ζωγράφου Ζαν Ογκίστ Ενγκρ (1780–1867).

1.20

Το Πάνθεο στο Παρίσι είναι ένα από τα πρώτα κτίρια νεοκλασικού ρυθμού και μιμείται τον αντίστοιχο ναό που υπήρχε στην αρχαία Ρώμη. Η λέξη πάνθεο είναι ελληνική και σημαίνει ναός για όλους τους θεούς. Αρχισε να χτίζεται το 1758 και στην αρχή ήταν εκκλησία. Αργότερα αφιερώθηκε σε σημαντικούς Γάλλους (Βολτέρος, Ρουσό κ.ά.).

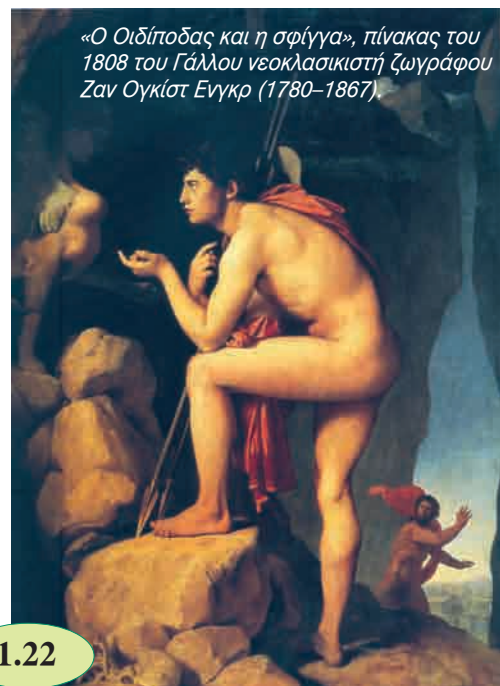
Από τα μέσα του 18ου και μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα οι καλλιτέχνες επιστρέφουν και πάλι στην αρχαία ελληνική και ρωμαϊκή τέχνη, δηλαδή την κλασική τέχνη. Γι' αυτό και ο νέος ρυθμός που δημιουργείται ονομάζεται **νεοκλασικισμός**. Ο νεοκλασικισμός εμφανίστηκε πρώτα στην Αυλή της Γαλλίας και από εκεί πέρασε σε όλη την Ευρώπη. Ιδιαίτερη επίδραση είχε στην αρχιτεκτονική. Για πολλά χρόνια, τα περισσότερα σπουδαία κτίρια μιμούνται την αρχαία ελληνική και ρωμαϊκή αρχιτεκτονική.

1.21

Ένα ακόμη δείγμα νεοκλασικής αρχιτεκτονικής: ο προθάλαμος στο Σάιον Χάουζ, ένα σπίτι αριστοκρατών, στη Μεγάλη Βρετανία (μεταξύ των ετών 1761–1765).

1.22

Στην εικόνα 1.26 «Ο θάνατος του Σωκράτη» (1787) και στην 1.27 «Ο όρκος των Ορατίων» (1785), δύο πίνακες του Γάλλου ζωγράφου Ζακ-Λουί Νταβίντ (1748–1825). Ο Νταβίντ, ένας από τους κύριους νεοκλασικιστές καλλιτέχνες στη Γαλλία, εκφράζει στα έργα του πολλές από τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης.

Τα περισσότερα από τα θέματά του προέρχονται από την ελληνική και τη ρωμαϊκή αρχαιότητα. Στην εικόνα 1.26 ο φιλόσοφος Σωκράτης αναγκάζεται να πει δηλητήριο γιατί έμεινε πιστός στις αρχές του: στην αλήθεια, τον ορθό λόγο, την ελευθερία της σκέψης, που είναι και τα ιδανικά του Διαφωτισμού. Στην 1.27 ένα επεισόδιο από τη ρωμαϊκή μυθολογία.

Ανάμεσα στα 1743-1745 ο Βρετανός ζωγράφος Γουίλιαμ Χόγκαρθ (1697-1764) ζωγράφησε έξι πίνακες με θέμα το γάμο στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Στην εικόνα το ζευγάρι ύστερα από μια νύχτα διασκέδασης στο σπίτι του, που είναι άνω κάτω. Ο Χόγκαρθ στα έργα του κοροϊδεύει και γελοιοποιεί την αστική κοινωνία της εποχής του, την υποκρισία και την αλαζονεία.

Πίνακας του Βρετανού ζωγράφου Τζόσουα Ρέινολτς (1723-1792) που σατιρίζει Βρετανούς αριστοκράτες (1776-1777).

1.23

Η μουσική της δυτικής Ευρώπης στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα και μέχρι τις αρχές του 19ου ονομάζεται **κλασική**. Μέχρι τότε η μουσική είχε σχέση με την Εκκλησία ή με το παλάτι. Τώρα αρχίζει να απευθύνεται και στους αστούς. Σιγά σιγά καθιερώνονται οι **δημόσιες συναυλίες**, που μπορεί να τις παρακολουθήσει όποιος πληρώνει εισιτήριο.

Πολλοί μουσικοί ζουν ως **προστατευόμενοι ευγενών**. Οι ευγενείς αυτοί τους παραγγέλνουν έργα και για αντάλλαγμα τους δίνουν τροφή, στέγη και χρήματα. Ανάμεσα στους μεγάλους συνθέτες της κλασικής περιόδου είναι οι Αυστριακοί **Γιόζεφ Χάιντν** (1732-1809) και **Βόλφγκανγκ Αμαντέους Μότσαρτ** και ο Γερμανός **Λούντβιχ βαν Μπετόβεν**.

Στα χρόνια του Διαφωτισμού αρχίζει να αναπτύσσεται το **μυθιστόρημα**. Στα τέλη του 18ου αιώνα, ορισμένοι λογοτέχνες δίνουν μεγάλη σημασία στο συναίσθημα και τη φαντασία. Έτσι γεννιέται ο **ρομαντισμός**. Κύριοι εκπρόσωποι του είναι οι Γερμανοί **Γιόχαν Βόλφγκανγκ Γκέτε** και Φρίντριχ Σίλερ.

Για το ρομαντισμό θα πούμε περισσότερα στις σ. 71-72.

Χαρακτικό του 1793 με το Γερμανό Φρίντριχ Σίλερ. Ο Σίλερ ζει την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης και στα έργα του προβάλλει πολλές από τις ιδέες της.

1.25

Η αφίσα για την πρώτη παράσταση της όπερας Φιντέλιο του Λούντβιχ βαν Μπετόβεν (1770-1827) στις 20 Νοεμβρίου 1805. Ο Μπετόβεν είναι ένας από τους πιο σημαντικούς συνθέτες όλων των εποχών. Το μουσικό του έργο είναι τεράστιο. Ξεχωρίζουν οι εννιά συμφωνίες του, τα έργα για πιάνο και τα κουαρτέτα (συνθέσεις για τέσσερα έγχορδα όργανα). Ο Μπετόβεν άνοιξε νέους δρόμους στη μουσική.

1.26

1.27

Γ. Κράτη και πολιτεύματα στη δυτική Ευρώπη και τη Ρωσία το 18ο αιώνα

Το 18ο αιώνα το πολίτευμα στα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη ήταν η **απόλυτη μοναρχία**. Όμως ορισμένοι μονάρχες επηρεάστηκαν από το Διαφωτισμό και εφάρμοσαν ένα πολίτευμα που οι ιστορικοί ονόμασαν **φωτισμένη δεσποτεία**. Υπήρχαν επίσης και κράτη, όπως η Μεγάλη Βρετανία και η Ολλανδία, όπου τα **κοινοβούλια** είχαν μεγάλη δύναμη. Τέλος, υπήρχαν και κάποιες πόλεις-κράτη με **ολιγαρχική διοίκηση**.

Το 1707 ενώθηκαν τα κοινοβούλια της Αγγλίας και της Σκωτίας. Έτσι δημιουργήθηκε το Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας. Στη **Μεγάλη Βρετανία** από το 17ο αιώνα την εξουσία είχε το **κοινοβούλιο** και όχι ο μονάρχης. Από αυτό εκλεγόταν το **υπουργικό συμβούλιο** που κυβερνούσε τη χώρα. Στο κοινοβούλιο κυριαρχούσαν οι μεγάλοι γαιοκτήμονες.

1.29

Το κτίριο όπου στεγάζεται το κοινοβούλιο της Μεγάλης Βρετανίας στο Λονδίνο. Χτίστηκε την περίοδο 1835–1868.

Κοινοβούλιο ή βουλή λέγεται το νομοθετικό σώμα (η νομοθετική συνέλευση) που ψηφίζει τους νόμους.

Στην απόλυτη μοναρχία ένα πρόσωπο, συνήθως ο βασιλιάς, συγκεντρώνει όλες τις εξουσίες.

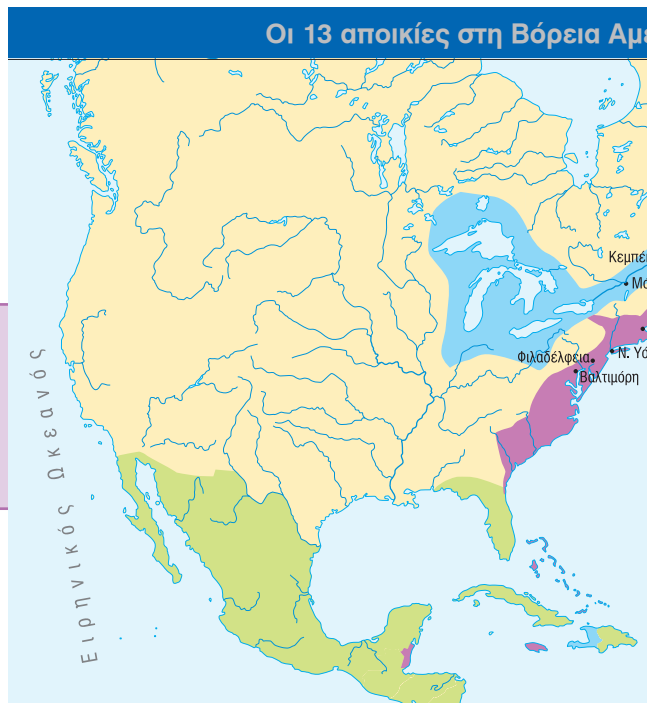
Στα μέσα του 18ου αιώνα, η μοναρχική **Γαλλία** ήταν ένα από τα πιο ισχυρά κράτη στην Ευρώπη. Στη διοίκηση, στις τέχνες και στα γράμματα ήταν το πρότυπο για πολλά άλλα κράτη. Τα γαλλικά είχαν γίνει η διεθνής γλώσσα στο εμπόριο, στην παιδεία και στη διπλωματία.

Δ. Η Αμερικανική Επανάσταση

Στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα οι βρετανικές αποικίες στη Βόρεια Αμερική επαναστάτησαν. Στόχος τους ήταν να γίνουν **ανεξάρτητες**. Έτσι δημιουργήθηκε ένα νέο δημοκρατικό κράτος: οι **Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΗΠΑ)**.

Από το 16ο αιώνα και μετά άποικοι από τη δυτική Ευρώπη (κυρίως από τη Μεγάλη Βρετανία) δημιούργησαν αποικίες στις ανατολικές ακτές της Βόρειας Αμερικής. Στις αποικίες, που ήταν κυρίως αγροτικές, δούλευαν μαύροι σκλάβοι. Αποικίες στη Βόρεια Αμερική δημιούργησε για ένα διάστημα και η **Γαλλία**.

Για το δουλεμπόριο θα μιλήσουμε στις σ. 24 και 91.

στη δυτική Ευρώπη
18ο αιώνα

1.28

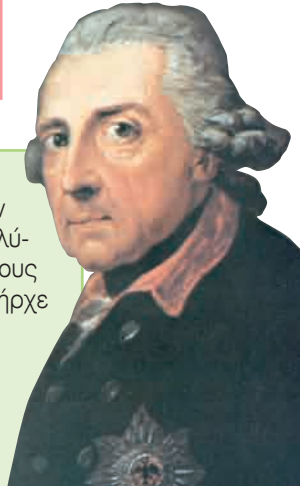
Η Ολλανδία ήταν **ομοσπονδιακό κράτος** που το αποτελούσαν επτά επαρχίες. Κάθε επαρχία είχε τη δική της βουλή και κυβέρνηση, αλλά υπήρχε και μία βουλή και μία κυβέρνηση για ολόκληρο το κράτος, η ομοσπονδιακή. Η Ολλανδία δεν ήταν μοναρχία. Στην πολιτική της ζωή κυριαρχούσαν οι **αστοί**, δηλαδή οι πλούσιοι κάτοικοι των πόλεων.

1.30

Χαρακτικό του 1786 που δείχνει τις επτά ενωμένες επαρχίες που αποτελούν την Ολλανδία.

1.31

Οι μονάρχες σε ορισμένα κράτη (**Αυστρία, Πρωσία, Ρωσία**) επηρεάστηκαν από το Διαφωτισμό. Προσπάθησαν να κάνουν τα κράτη τους πιο ισχυρά και τη ζωή για τους ανθρώπους καλύτερη (ίδρυσαν νοσοκομεία, ορφανοτροφεία, κωδικοποίησαν τους νόμους, βελτίωσαν τη δικαιοσύνη κ.ά.). Το πολίτευμα που υπήρχε τότε στα κράτη αυτά ονομάζεται **φωτισμένη δεσποτεία**.

Πορτρέτο του βασιλιά της Πρωσίας Φρειδερίκου Β' (1740-1786), ενός από τους πιο γνωστούς φωτισμένους μονάρχες. Όπως ο ίδιος έλεγε, «ο βασιλιάς πρέπει να είναι πρώτος υπηρέτης του λαού του».

Στο τέλος του 18ου αιώνα, στη σημερινή Ιταλία και Γερμανία υπήρχαν και ορισμένες **πόλεις-κράτη**. Είχαν **ολιγαρχική διοίκηση**, δηλαδή τις κυβερνούσαν κάποιες αριστοκρατικές οικογένειες. Τέτοιες πόλεις-κράτη ήταν η Βενετία, η Γένοβα, το Αμβούργο κ.ά.

Η Πρωσία ήταν το μεγαλύτερο από τα γερμανικά κράτη.

επικράτη

1.32

Αυτοί που ζούσαν στις αποικίες είχαν όλο και μικρότερη σχέση με την πολιτική ζωή στην παλιά τους πατρίδα. Έτσι, όταν η Μεγάλη Βρετανία τους έβαλε νέους φόρους, οι άποικοι ξεσηκώθηκαν. Οι διαμαρτυρίες ξεκίνησαν στη **Βοστώνη**. Το 1775 άρχισε μια στρατιωτική σύγκρουση ανάμεσα στους αποίκους και τη Μεγάλη Βρετανία, ο **Αμερικανικός Αγώνας της Ανεξαρτησίας**. Στις 4 Ιουλίου του 1776 εκπρόσωποι από τις 13 αποικίες ψήφισαν τη **Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας**. Μ' αυτή ίδρυσαν ένα νέο κράτος, ανεξάρτητο από τη Μεγάλη Βρετανία.

1.33

Σκίτσο με Βρετανούς να βασανίζουν την Αμερική. Της δίνουν με το ζόρι πικρό τσάι, αλλά αυτή το φτύνει στα μούτρα τους. Δεύτερο μισό του 18ου αιώνα.

1.34

1.35

Το Άγαλμα της Ελευθερίας, στο λιμάνι της Νέας Υόρκης, τοποθετήθηκε εκεί όταν γιόρτασαν τα εκατό χρόνια από τη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας. Η Γαλλία, που ανταγωνιζόταν τη Μεγάλη Βρετανία, μπήκε το 1777 στον πόλεμο της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας στο πλευρό των αποίκων. Το άγαλμα είναι δώρο των Γάλλων και υπενθυμίζει τη φιλία ανάμεσα στις δύο χώρες. Στην εικόνα 1.34 γενική άποψη του αγάλματος (η Ελευθερία βαστάει στο ένα χέρι δάδα και στο άλλο τη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας) και στην 1.35 φωτογραφία του από ψηλά.

Στις ΗΠΑ, όπως και σε όλες τις χώρες που καθιέρωσαν εκλογές τα επόμενα χρόνια, μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα ψήφιζαν λίγοι, κυρίως οι λευκοί άντρες με αρκετά μεγάλη περιουσία. Αυτοί ήταν οι πολίτες. Οι υπόλοιποι δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα.

Το 1783 η Μεγάλη Βρετανία έχασε τον πόλεμο και δημιουργήθηκε και επίσημα το νέο κράτος, οι **Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής**. Η Αμερικανική Επανάσταση ολοκληρώθηκε όταν ψηφίστηκε το **σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών (1787)**. Το σύνταγμα ορίζει ότι οι ΗΠΑ είναι **ομοσπονδιακό κράτος** και στηρίζεται σε **δημοκρατικές αρχές**: οι πολίτες εκλέγουν τους αντιπροσώπους τους στην κυβέρνηση κάθε πολιτείας και στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση. Παράλληλα, οι τρεις εξουσίες είναι χωρισμένες και έτσι η νέα δημοκρατική εξουσία δεν κινδυνεύει να μετατραπεί σε τυραννία.

1.36

Στην εικόνα 1.36 πίνακας του 1851 του Αμερικανού Ιμάνουελ Λέουτζ με τον Τζορτζ Ουάσινγκτον (1732–1799) να περνάει τον ποταμό Ντελαγουέαρ. Ο Ουάσινγκτον, στρατιωτικός ηγέτης των αποίκων στον πόλεμο της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας, έγινε στη συνέχεια ο πρώτος πρόεδρος των ΗΠΑ. Από αυτόν πήρε το όνομά της η πρωτεύουσα των ΗΠΑ, η Ουάσινγκτον, μια πόλη που ιδρύθηκε το 1790. Στην εικόνα 1.37 τοπογραφικό σχέδιό της (1800).

1.37

Με την Αμερικανική Επανάσταση ξεκίνησαν οι μεγάλες **πολιτικές επαναστάσεις** στην Ευρώπη και άνοιξε ο δρόμος για πολιτικές εξελίξεις και στις άλλες αποικίες στην Κεντρική και στη Νότια Αμερική.

Για τις επαναστάσεις στην Κεντρική και τη Νότια Αμερική θα μιλήσουμε στη σ. 46.

Ε. Η Γαλλική Επανάσταση

Γαλλική Επανάσταση ονομάζουμε τη μεγάλη πολιτική και κοινωνική ανατροπή που ξεκίνησε το **1789** στη Γαλλία. Μέσα σε δέκα χρόνια η Γαλλική Επανάσταση έβαλε τέλος στη μοναρχία και δημιούργησε ένα **νέο πολιτικό καθεστώς**. Η Γαλλική Επανάσταση επηρέασε όχι μόνο τη Γαλλία και την Ευρώπη, αλλά ολόκληρο τον κόσμο. Γι' αυτό και θεωρείται από τα **πιο σημαντικά γεγονότα** της νεότερης εποχής.

1.38

Πίνακας του 1788 του Γάλλου ζωγράφου Αντουάν-Φρανσουά Καλέ με το Λουδοβίκο ΙΣΤ'. Ο Λουδοβίκος έγινε βασιλιάς της Γαλλίας το 1774, αλλά δεν έδειξε ιδιαίτερες ικανότητες στη διακυβέρνηση.

Το ξέσπασμα της επανάστασης

Τη δεκαετία του 1780 η Γαλλία αντιμετώπιζε σοβαρή οικονομική κρίση. Οι νέοι μεγάλοι φόροι που έβαλε ο βασιλιάς **Λουδοβίκος ΙΣΤ'** (1774–1792) για να την αντιμετωπίσει προκάλεσαν έντονες διαμαρτυρίες. Ο βασιλιάς, για να αποφύγει τις ταραχές, συγκάλεσε τη **Γενική Συνέλευση των Τριών Τάξεων**. Τότε, οι διαμαρτυρίες μετατράπηκαν σε **επανάσταση**.

Στην Τρίτη Τάξη ανήκαν όλοι όσοι δεν ήταν ευγενείς και κληρικοί, ανεξάρτητα από την οικονομική τους κατάσταση.

1.39

Η Επανάσταση ξεκίνησε όταν η **Τρίτη Τάξη** συγκρούστηκε με το βασιλιά τον Ιούνιο του 1789. Οι επαναστάτες, κυρίως αστοί, οργάνωσαν την **Εθνοσυνέλευση**, που εκπροσωπούσε όλο το γαλλικό λαό.

1.40

Σκίτσο (1786 περίπου) που σατιρίζει την οικονομική κρίση στη Γαλλία τη δεκαετία του 1780. Ο βασιλιάς Λουδοβίκος ΙΣΤ' και ο Υπουργός Οικονομικών μπροστά σε άδεια σεντούκια, και ένας αριστοκράτης και ένας κληρικός φεύγουν φορτωμένοι με τσουβάλια χρήματα.

«Ο όρκος του σφαιριστήριου», σχέδιο (1791) του Γάλλου ζωγράφου Ζακ-Λουί Νταβίντ. Τον Ιούνιο του 1789 η Εθνοσυνέλευση έδωσε όρκο ότι θα δημιουργήσει ένα σύνταγμα για τη Γαλλία. Ο βασιλιάς αναγκάστηκε να συμφωνήσει. Έτσι ήρθε το τέλος για την απόλυτη μοναρχία.

Το βασιλιά υποστήριζαν οι περισσότεροι ευγενείς, οι ανώτεροι αξιωματούχοι και πολλοί κληρικοί. Τους αστούς υποστήριζαν οι πιο πολλοί αγρότες και τα λαϊκά στρώματα των πόλεων, αλλά και ορισμένοι αριστοκράτες που συμφωνούσαν με τις ιδέες τους. Τα μέλη της Εθνοσυνέλευσης δεν είχαν την ίδια κοινωνική θέση ή πλούτο, αλλά όλοι τους ήθελαν να αλλάξει η πολιτική κατάσταση. Μέσα στο καλοκαίρι του 1789 ξεσηκώθηκαν οι κάτοικοι στο Παρίσι και οι αγρότες στην επαρχία. Η Εθνοσυνέλευση **κατάργησε όλα τα κληρονομικά προνόμια** και ψήφισε τη **Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη**. Αυτό το πολύ σημαντικό κείμενο εκφράζει τις νέες πολιτικές ιδέες που έφερε η Γαλλική Επανάσταση.

1.42

Στην εικόνα 1.42 το γκρέμισμα της Βασιλίας. Τον Ιούλιο του 1789 ξεσηκώθηκαν οι κάτοικοι του Παρισιού, που υποφέρανε από την οικονομική κρίση. Στις 14 Ιουλίου κατέλαβαν και γκρέμισαν τη Βασιλίη, ένα φρούριο όπου φυλακίζονταν οι αντίπαλοι του καθεστώτος. Ήταν μια διαμαρτυρία ενάντια στη βασιλική εξουσία και έγινε το σύμβολο της Γαλλικής Επανάστασης. Οι Γάλλοι τη γιορτάζουν κάθε χρόνο στις 14 Ιουλίου. Στην 1.41 σκηνή από τις γιορτές που οργάνωσαν οι Γάλλοι το 1792 για την επανάσταση: τέσσερις άντρες μεταφέρουν ένα μοντέλο της Βασιλίας.

1.41

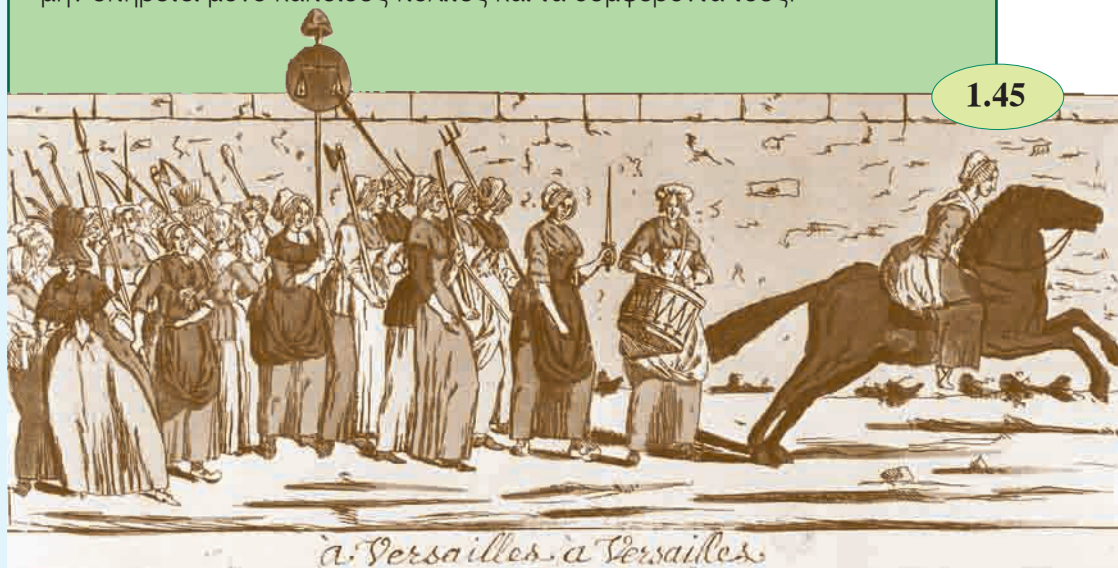
1.43

Δύο σκίτσα του 1789 με τις αλλαγές που έφερε στη γαλλική κοινωνία η κατάργηση των προνομίων. Τώρα είναι οι αριστοκράτες και οι κληρικοί που κουβαλάνε στην πλάτη τους την Τρίτη Τάξη.

«Πηγή κάθε εξουσίας είναι το έθνος». Με αυτή τη φράση στη *Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη*, η Γαλλία δημιούργησε το νέο μεγάλο πρωταγωνιστή στο σύγχρονο κόσμο: **το έθνος**. Από αυτό προέρχεται κάθε **νόμιμη εξουσία**. Νόμος δεν είναι πια, όπως πριν από την Επανάσταση, ό,τι θέλει ο βασιλιάς. Η μόνη νόμιμη εξουσία είναι αυτή που εγκρίνουν οι αντιπρόσωποι του έθνους στην Εθνοσυνέλευση. Δεν υπάρχουν πια υπήκοοι (δηλαδή αυτοί που υπακούν), αλλά **πολίτες** (δηλαδή αυτοί που έχουν λόγο για τη διακυβέρνηση). Το νέο καθεστώς έπρεπε να εξασφαλίζει την ισότητα για όλους και τα δικαιώματα του ανθρώπου και του πολίτη. Έπρεπε επίσης να εκφράζει τη **γενική επιθυμία** ολόκληρου του έθνους (του λαού), δηλαδή να μην υπηρετεί μόνο κάποιους πολίτες και τα συμφέροντά τους.

1.44

1.45

Σκίτσο (1790) με την πορεία των γυναικών στις Βερσαλλίες (προάστιο του Παρισιού, όπου ήταν το παλάτι). Τον Οκτώβρη του 1789, οι κάτοικοι του Παρισιού, κυρίως γυναίκες, έκαναν μια μεγάλη πορεία στις Βερσαλλίες ζητώντας από το βασιλιά ψωμί. Δεν ήταν η πρώτη φορά που οι γυναίκες διαμαρτύρονταν για την τιμή του ψωμιού, μια και αυτές ψώνιζαν και γνώριζαν πολύ καλά τις τιμές. Οι γυναίκες ανάγκασαν το βασιλιά να φύγει από τις Βερσαλλίες και να μείνει στο Παρίσι. Εκεί οι επαναστάτες μπορούσαν να τον ελέγχουν καλύτερα.

1.46

Σκίτσο (τέλη του 1789) με Γάλλους αριστοκράτες που φεύγουν από τη Γαλλία μετά τη Γαλλική Επανάσταση. Από το εξωτερικό οι Γάλλοι αριστοκράτες θα προσπαθήσουν να πολεμήσουν την Επανάσταση.

Το 1789, μέσα σε λίγους μήνες, η κοινωνική και πολιτική κατάσταση στη Γαλλία άλλαξε ριζικά. Η Επανάσταση ήταν πια πραγματικότητα και το μήνυμά της (**Ελευθερία – Ισότητα – Αδελφότητα**) προετοίμαζε μια γενικότερη αναστάτωση. Εφημερίδες και γράμματα μετέφεραν τα γεγονότα σ' όλη την Ευρώπη, αλλά και πέρα από αυτή. Σε άλλους γεννούσαν το φόβο και σε άλλους την ελπίδα. Οι βασιλιάδες στα άλλα ευρωπαϊκά κράτη και η αριστοκρατία άρχιζαν να φοβούνται για το δικό τους μέλλον, ενώ οι απλοί άνθρωποι σε κάθε χώρα έβλεπαν με ενθουσιασμό τις αλλαγές. Γρήγορα όλοι κατάλαβαν ότι όσα γίνονταν στη Γαλλία ξεπερνούσαν τα γαλλικά σύνορα.

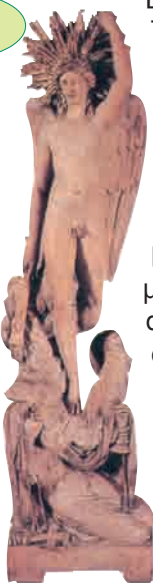
Η επαναστατική δεκαετία: 1789–1799

Το 1789 και όσα έγιναν τότε ήταν μόνο η αρχή. Στην επόμενη δεκαετία στην επαναστατημένη Γαλλία ξέσπασαν πολλές συγκρούσεις ανάμεσα σε όσους υποστήριζαν την επανάσταση και στους εχθρούς της, αλλά και ανάμεσα στους διάφορους υποστηρικτές της. Η δημιουργία ενός νέου και σταθερού πολιτεύματος ήταν δύσκολη υπόθεση.

Στη δεκαετία αυτή η Εθνοσυνέλευση άλλαξε πολλές φορές όνομα και μέλη. Το 1791 ετοίμασε **σύνταγμα** που ο βασιλιάς συμφώνησε να το δεχτεί.

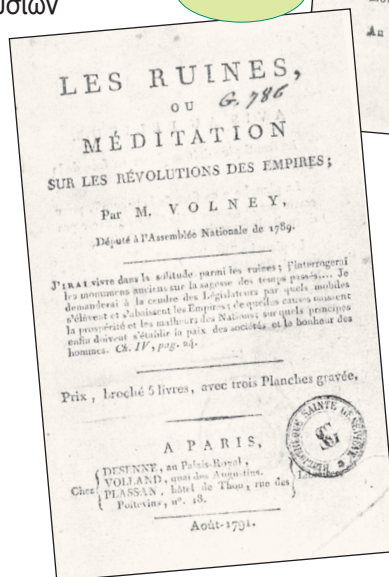
Έτσι η Γαλλία έγινε **συνταγματική μοναρχία**. Το σύνταγμα κατοχύρωσε (δηλαδή εξασφάλιζε) τα ατομικά δικαιώματα, τη λαϊκή κυριαρχία, τη διάκριση των εξουσιών (τη νομοθετική εξουσία θα είχε η συνέλευση, την εκτελεστική ο βασιλιάς, η δικαστική ήταν ανεξάρτητη), καθιέρωνε την ανεξιθρησκία, έδινε εκλογικά δικαιώματα σε όσους άντρες είχαν ιδιοκτησία και έκανε κρατική την εκκλησιαστική γη. Μετά τις πρώτες εκλογές του 1791 γίνονται μεγάλες συγκρούσεις στην Εθνοσυνέλευση, ιδίως ανάμεσα στους **γυρονδίνους**, πλούσιους αστούς από την επαρχία, και τους **ιακωβίνους** (ή ορεινούς, γιατί κάθονταν πάνω **αριστερά** στην αίθουσα), που εκπροσωπούσαν τις πιο φτωχές κοινωνικές ομάδες.

1.49

Κηροπήγιο που σχεδίασε το 1791 ο Γάλλος Ζοζέφ Σινάρ με τον Απόλλωνα, το θεό της λογικής στην αρχαία Ελλάδα, να συντρίβει τη χριστιανική θρησκεία.

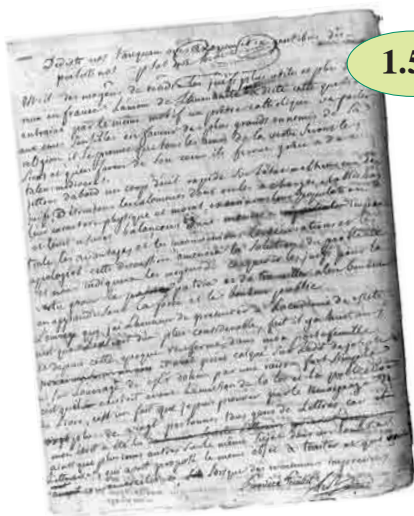
1.48

Βιβλίο που εκδόθηκε το 1795 και αναφέρεται στα πρώτα χρόνια της Γαλλικής Επανάστασης.

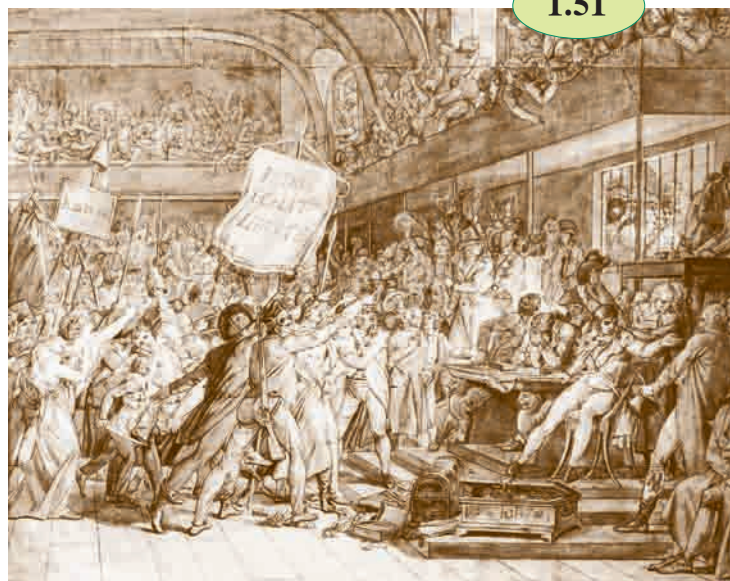
Προβληματισμοί σχετικά με τις επαναστάσεις των αυτοκρατοριών, βιβλίο που κυκλοφόρησε το 1791.

1.50

Χειρόγραφο με το έργο του αβά Γκρεγκουάρ Δοκίμιο για τη φυσική, την ηθική και την πολιτική αναγέννηση των Εβραίων που κυκλοφόρησε το 1788. Το σύνταγμα του 1791 αναγνώριζε για πρώτη φορά τους Εβραίους ως ισότιμους πολίτες.

1.51

Στις 10 Αυγούστου 1792 ξεσηκώθηκε ο λαός του Παρισιού, κυρίως οι μεροκαματιάρηδες, οι μικροτεχνίτες κ.ά. Στην εικόνα χαρακτηριστικό με τους επαναστατημένους στην αίθουσα της συνέλευσης. Τα πανό που κρατούν γράφουν: «Όχι πια βασιλιάς» (αριστερά) και «Πατρίδα, ισότητα, ελευθερία» (δεξιά).

Χαρακτικό με τη λέσχη των ιακωβίνων. Μεταξύ των ετών 1789–1791.

1.52

1.53

Η σύλληψη του Γάλλου βασιλιά Λουδοβίκου ΙΣΤ' και της οικογένειάς του στη γαλλική πόλη Βαρέν, το βράδι 20 προς 21 Ιουνίου 1791 (εικόνα 1.53) και η επιστροφή τους (εικόνα 1.54).

1.54

1.55

Χαρακτικό με το άγαλμα του Γάλλου βασιλιά Λουδοβίκου ΙΣΤ' να γκρεμίζεται (1792).

Το 1792 η Γαλλία ανακηρύσσεται **αβασίλευτη δημοκρατία**. Στο μεταξύ η Αυστρία και η Πρωσία ξεκινούν πόλεμο ενάντια στη Γαλλία με στόχο να ξαναφέρουν τη μοναρχία. Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' προσπαθεί να δραπετεύσει, αλλά οι επαναστάτες τον συλλαμβάνουν. Η Συμβατική Εθνοσυνέλευση (1793), στην οποία κυριαρχούν οι ιακωβίνοι, καταδικάζει σε θάνατο το βασιλιά και την οικογένειά του. Ψηφίζεται νέο σύνταγμα.

Οι ιακωβίνοι κάνουν μεταρρυθμίσεις που ευνοούν τα λαϊκά στρώματα και κρατούν σκληρή στάση απέναντι στους ευγενείς και την Εκκλησία.

Μάχονται με επιτυχία τους εχθρούς της Επανάστασης μέσα και έξω από τη Γαλλία. Οργανώνουν ένα **νέο επαναστατικό στρατό** ενάντια στη συμμαχία που έκαναν τα μοναρχικά κράτη (Αυστρία, Ρωσία, Πρωσία και Μεγάλη Βρετανία) που έχουν στο μεταξύ εισβάλει στη Γαλλία. Πολύ γρήγορα, ο στρατός αυτός νικάει τα στρατεύματα της συμμαχίας και αρχίζει να καταλαμβάνει τις γύρω περιοχές (τις Κάτω Χώρες και τμήματα στη σημερινή Γερμανία, την Ελβετία, την Ιταλική χερσόνησο, την Ισπανία). Στόχος της Επανάστασης τώρα είναι να ελευθερώσει και τους άλλους ευρωπαϊκούς λαούς από τους τυράννους τους.

1.56

Τον Ιανουάριο του 1793 οι επαναστάτες εκτέλεσαν το Λουδοβίκο ΙΣΤ' μαζί με τη σύζυγό του Μαρία Αντουανέτα και τα δύο παιδιά τους. Η Συμβατική Εθνοσυνέλευση τους κατηγορήσε για προδοσία και τους καταδίκασε σε θάνατο. Χαρακτικό του 1793 με τη Μαρία Αντουανέτα τη στιγμή που την οδηγούν στην γκιλοτίνα.

Αναπαράσταση εκτέλεσης σε γκιλοτίνα. Η γκιλοτίνα ήταν το βασικό μέσο θανάτωσης κατά τη Γαλλική Επανάσταση, επειδή η εκτέλεση γινόταν γρήγορα και ο κατάδικος δεν υπέφερε για πολλή ώρα. Πήρε το γαλλικό της όνομα (γκιλοτίνα) από τον εφευρέτη της, το γιατρό Γκιγιωτέν, ο οποίος πρότεινε τη μέθοδο αυτή στη Γαλλική Εθνοσυνέλευση το φθινόπωρο του 1789.

1.57

1.58

Η περίοδος του Τρόμου

Στα 1793–1794 την εξουσία αναλαμβάνει η **Επιτροπή Κοινής Σωτηρίας**, μια ομάδα από δώδεκα άτομα. Οι πιο σημαντικοί ηγέτες της ήταν ο **Μαρά**, ο **Δαντόν** και κυρίως ο **Ροβεσπιέρος**. Για να σώσουν την Επανάσταση με κάθε τρόπο, δεν πολέμησαν μόνο τους εχθρούς της αλλά και όσους δε συμφωνούσαν μαζί τους. Έτσι, έστειλαν στην γκιλοτίνα (λαιμητόμο) χιλιάδες ανθρώπους. Η περίοδος αυτή είναι γνωστή ως η **περίοδος του Τρόμου**.

Χαρακτικό με τη συνεδρίαση μιας επαναστατικής επιτροπής την περίοδο του Τρόμου. 1793.

1.59

Πίνακας του Ζακ-Λουί Νταβίντ που παρουσιάζει το **Μαρά νεκρό στο λουτρό του**. Ο Ζαν-Πολ Μαρά (1743–1793) ήταν γιατρός. Από την αρχή υποστήριζε την Επανάσταση και την κατάργηση της μοναρχίας. Το 1792 έγινε μέλος της Συνέλευσης και καταδίωξε με σκληρότητα τους αντιπάλους του στην περίοδο του τρόμου. Τον Ιούλιο του 1793, η Σαρλότ Κορντέ, που ανήκε στους γιρονδίνους, δολοφόνησε το Μαρά μέσα στο σπίτι του. Ο Μαρά υπέφερε από μια δερματική αρρώστια και γι' αυτό περνούσε πολλές ώρες μέσα στο νερό. 1793

Πίνακας του Γάλλου ζωγράφου Λουί-Λεοπόλντ Μπουαγί (1791 περίπου) με το **Μαξιμιλιανό Ροβεσπιέρο (1758–1794)**. Ο Ροβεσπιέρος ήταν δικηγόρος και το 1793 έγινε μέλος της Επιτροπής Κοινής Σωτηρίας. Ήταν ο μεγάλος ηγέτης στην περίοδο του Τρόμου. Καταδίωξε ακόμη και συμμάχους του όπως το Δαντόν. Ο Ροβεσπιέρος είχε παρόμοιο τέλος με τους αντίπαλούς του: με το θάνατό του στην γκιλοτίνα τερματίζεται και η περίοδος του Τρόμου.

1.60

Διευθυντήριο

Μετά την περίοδο του Τρόμου την εξουσία πήρε ένα νέο εκλεγμένο όργανο, το **Διευθυντήριο**. Όμως στο μεταξύ δυνάμωσαν εκείνοι που ακόμη υποστήριζαν το βασιλιά. Τότε ο γαλλικός στρατός, που νικούσε, φοβήθηκε ότι η επανάσταση κινδύνευε. Έτσι αποφάσισε να ελέγξει την πολιτική ζωή και με αρχηγό το στρατηγό **Ναπολέοντα Βοναπάρτη** πήρε την εξουσία.

Ζωγραφικό έργο με τη λατρεία του υπέρτατου όντος. Η Συμβατική Εθνοσυνέλευση καθιέρωσε μια νέα θρησκεία που λάτρευε το υπέρτατο ον (δηλαδή μια ανώτερη ύπαρξη, που δεν αναφέρεται στο χριστιανισμό). Έφτιαξε επίσης και νέο ημερολόγιο βασισμένο στις εποχές του χρόνου.

1.61

1.62

Το ημερολόγιο των ελεύθερων γυναικών που σχεδίασε το 1795 η Γαλλίδα Μαργκερίτ Σατέ.

Οι γυναίκες στη Γαλλική Επανάσταση

Για πρώτη φορά στη Γαλλική Επανάσταση οι γυναίκες συμμετέχουν στην πολιτική ζωή με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Παίρνουν μέρος στις δημόσιες συζητήσεις και οι πιο μορφωμένες διεκδικούν δικαιώματα στο γάμο (δηλαδή να μπορούν να διαχειρίζονται την περιουσία τους, να έχουν την κηδεμονία των παιδιών τους, να μη χρειάζονται την άδεια του συζύγου τους για να δουλέψουν κ.ά.), στην ιδιοκτησία και στην εργασία. Αρκετές γράφουν σε εφημερίδες και οργανώνουν λέσχες όπου μαζεύονται και συζητούν. Το 1791 δημοσιεύεται η **Διακήρυξη των δικαιωμάτων της γυναίκας και της πολίτισσας**.

Η συμμετοχή των γυναικών στην Επανάσταση έδειξε ότι είχαν λάθος όσοι πίστευαν ότι η θέση τους είναι μόνο στο σπίτι. Παρ' όλα αυτά, οι γυναίκες δεν αποκτήσανε το δικαίωμα να συμμετέχουν στην πολιτική και να είναι **ενεργοί πολίτες**. Μάλιστα την περίοδο του Τρόμου ορισμένες επαναστάτριες που ζήτησαν ισότητα για τις γυναίκες καταδικάστηκαν και εκτελέστηκαν. Από τότε απαγορεύτηκε να συμμετέχουν οι γυναίκες στις διάφορες ενώσεις και η δημόσια παρουσία τους περιορίστηκε. Δεν αποκτήσανε πολιτικά δικαιώματα και ο νόμος τις θεωρούσε κατώτερες.

Το κίνημα για την κατάργηση της δουλείας

Στα τέλη του 18ου αιώνα αναπτύχθηκε, πρώτα στη Μεγάλη Βρετανία και αργότερα και σε άλλες χώρες, ένα ισχυρό κίνημα που ζητούσε να απαγορευτεί το **δουλεμπόριο**. Με τη Γαλλική Επανάσταση το κίνημα δυνάμωσε. Το 1794 (όταν οι σκλάβοι στην **Αϊτή** επαναστάτησαν ζητώντας να ισχύσει και γι' αυτούς η ισότητα και η ελευθερία της Γαλλικής Επανάστασης) η Εθνοσυνέλευση κατήργησε τη δουλεία στις γαλλικές αποικίες. Η κατάργηση της δουλείας είχε οικονομικές συνέπειες και γι' αυτό ο Ναπολέοντας την ξανάφερε. Η δουλεία καταργήθηκε οριστικά το 1833 για τη Μεγάλη Βρετανία και το 1848 για τη Γαλλία.

Για την κατάργηση της δουλείας στις ΗΠΑ θα μιλήσουμε στη σ. 91.

1.63

Μικρό άγαλμα του Γάλλου γλύπτη Ζοζέφ Σινάρ με τη δημοκρατία. 1794.

Η Γαλλική Επανάσταση **αμφισβήτησε την απολυταρχία συνολικά**. Αμφισβήτησε τις αξίες, τους θεσμούς, τον τρόπο με τον οποίο ήταν οργανωμένη η κοινωνία, το ίδιο το απολυταρχικό σύστημα.

Η Γαλλική Επανάσταση δοκίμασε να κάνει πράξη πολλές από τις ιδέες του Διαφωτισμού (ισονομία, ανεξιθρησκία, δικαιώματα των ανθρώπων κ.ά.). Με τη Γαλλική Επανάσταση, το **έθνος**, η μόνη νόμιμη πηγή εξουσίας, απέκτησε το δικαίωμα για ελευθερία, δηλαδή το δικαίωμα να αποφασίζει μόνο του πώς θα κυβερνιέται.

Τα αστικά στρώματα κέρδισαν τη συμμετοχή στην πολιτική και στη διακυβέρνηση και στη συνέχεια κυριάρχησαν στις εξελίξεις. Πολλές φορές για να πετύχουν το στόχο τους στηρίχτηκαν στο **λαό**, που για πρώτη φορά έγινε πρωταγωνιστής της ιστορίας.

Οι αξίες της Γαλλικής Επανάστασης για **ελευθερία** και **ισότητα**, αλλά και η ιδέα της **λαϊκής κυριαρχίας**, άνοιξαν το δρόμο προς τη δημοκρατία. Η Γαλλική Επανάσταση είχε τελικά τεράστια σημασία για ολόκληρο τον κόσμο. Στους δύο επόμενους αιώνες πολλοί ακολούθησαν τις ιδέες της. Τα δικαιώματα του ανθρώπου, η συνταγματική διακυβέρνηση και η εθνική κυριαρχία, όλα ιδέες της Επανάστασης, επηρέασαν τα απελευθερωτικά κινήματα των λαών στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Διαδόθηκαν και στη Ρωσία στις αρχές του 19ου αιώνα και τις συναντάμε και στα επαναστατικά κινήματα για ανεξαρτησία στην Κεντρική και στη Νότια Αμερική.

1.64

Ποτήρι και πιάτο με χαραγμένες τις λέξεις: ελευθερία, ισότητα. Τέλη του 18ου αιώνα.

Ο Ναπολέοντας και η Ευρώπη: 1799–1815

Το 1799 ο νέος μεγάλος ηγέτης είναι ο **Ναπολέοντας Βοναπάρτης** (1769–1821), ένας πολύ ικανός στρατιωτικός, γέννημα της επαναστατικής εποχής. Ο Ναπολέοντας μπήκε επικεφαλής του γαλλικού κράτους και, στη συνέχεια, έγινε αυτοκράτορας. Μέχρι το 1815, που κυβέρνησε τη Γαλλία, έκανε σημαντικές μεταρρυθμίσεις και συνέχισε τους πολέμους.

1.65

Στην εικόνα 1.65 πίνακας (1806) του Γάλλου ζωγράφου Ζαν-Ογκίστ Εγκρ με το Ναπολέοντα στον αυτοκρατορικό θρόνο. Για 15 χρόνια ο Ναπολέοντας Βοναπάρτης κυριαρχούσε στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική της Γαλλίας. Με τις στρατιωτικές του επιτυχίες, με τις μεταρρυθμίσεις, αλλά και με την πολιτική της συμφιλίωσης που ακολούθησε, προκαλούσε σεβασμό στους Γάλλους πολίτες και φόβο στους αντίπαλούς του. Οι εκστρατείες του δημιούργησαν προσδοκίες σε όλους τους καταπιεσμένους λαούς. Στην εικόνα 1.66 πίνακας (μεταξύ των ετών 1805–1807) του Γάλλου ζωγράφου Ζακ-Λουί Νταβίντ με το Ναπολέοντα να στέφεται αυτοκράτορας.

1.66

Η πρώτη σελίδα της Τρίτης συμφωνίας (δημοσιεύτηκε το 1806), που ονομάζεται και «Ηρωική», του Λούντβιχ βαν Μπετόβεν. Ο Μπετόβεν την αφιέρωσε στο Ναπολέοντα, αλλά όταν αυτός έγινε αυτοκράτορας, ο Μπετόβεν απογοητεύτηκε και έσβησε την αφιέρωση.

Στο εσωτερικό ο Ναπολέοντας οργανώνει τη **δημόσια εκπαίδευση** και δημιουργεί το **ναπολεόντειο κώδικα**, ένα νέο σύστημα νόμων, που έγινε η βάση για το σύγχρονο δίκαιο στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες.

Στο εξωτερικό οι Γάλλοι νικούν στον πόλεμο τα ευρωπαϊκά κράτη που κινήθηκαν ενάντια στην Επανάσταση και στη συνέχεια απειλούν τους μονάρχες σε όλη την Ευρώπη. Στις περιοχές που καταλαμβάνει ο γαλλικός στρατός, ο Ναπολέοντας δημιουργεί **νέα βασίλεια**,

με επικεφαλής συγγενείς του. Οι ελευθερίες και η ισότητα των πολιτών απέναντι στο νόμο αντικαθιστούν τα παλιά έθιμα και προνόμια. Τις αλλαγές αυτές υποστηρίζουν κυρίως τα ντόπια αστικά στρώματα.

1.67

Tableaux des leçons que chaque Professeur et Précepteur aura à donner chaque jour dans les différentes classes indiquées par des chiffres romains.

Classe de 5 ^{me}		Classe de 6 ^{me}	
1	2	1	2
3	4	3	4
5	6	5	6
7	8	7	8
9	10	9	10
11	12	11	12
13	14	13	14
15	16	15	16
17	18	17	18
19	20	19	20
21	22	21	22
23	24	23	24
25	26	25	26
27	28	27	28
29	30	29	30
31	32	31	32
33	34	33	34
35	36	35	36
37	38	37	38
39	40	39	40
41	42	41	42
43	44	43	44
45	46	45	46
47	48	47	48
49	50	49	50
51	52	51	52
53	54	53	54
55	56	55	56
57	58	57	58
59	60	59	60
61	62	61	62
63	64	63	64
65	66	65	66
67	68	67	68
69	70	69	70
71	72	71	72
73	74	73	74
75	76	75	76
77	78	77	78
79	80	79	80
81	82	81	82
83	84	83	84
85	86	85	86
87	88	87	88
89	90	89	90
91	92	91	92
93	94	93	94
95	96	95	96
97	98	97	98
99	100	99	100

Jairin

1.68

Το πρόγραμμα με τα μαθήματα και πόσες ώρες τη βδομάδα διδάσκεται το καθένα για τα γαλλικά σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. 1802.

Ο γαλλικός στρατός ξεκινάει πόλεμο ενάντια στην Αυστρία (1795), εισβάλλει στην Ιταλική χερσόνησο (1797) και την καταλαμβάνει. Τον Οκτώβριο του 1797 η Αυστρία και η Γαλλία υπογράφουν τη Συνθήκη του **Κάμπο Φόρμιο**. Με αυτή η Βενετική Δημοκρατία διαλύεται: η Αυστρία παίρνει τις περιοχές της στην Ιταλική χερσόνησο και η Γαλλία τα **Επίνανσα**.

Η Μεγάλη Βρετανία ήταν πολύ ισχυρή στη θάλασσα. Για να τη νικήσει ο Ναπολέοντας προσπάθησε να καταστρέψει το εμπόριό της. Γι' αυτό εμπόδιζε τα βρετανικά πλοία να μπαίνουν στα ευρωπαϊκά λιμάνια. Όμως η Μεγάλη Βρετανία, με τη σειρά της, απέκλεισε τα ευρωπαϊκά λιμάνια και εμπόδιζε τον ανεφοδιασμό τους. Έτσι η πολιτική του Ναπολέοντα απέτυχε.

1.71

Γελοιογραφία που σατιρίζει τον ανταγωνισμό της Γαλλίας και της Μεγάλης Βρετανίας: Ο Βρετανός πρωθυπουργός Γουίλιαμ Πιτ (αριστερά) και ο Ναπολέοντας (δεξιά) κόβουν και μοιράζουν στα πιάτα τους όλη τη γη.

Το 1811–1812 ο Ναπολέοντας με πολύ μεγάλο στρατό ξεκίνησε εκστρατεία ενάντια στη Ρωσία. Οι Ρώσοι όμως, αντί να πολεμήσουν, υποχωρούσαν για να τον εξαντλήσουν. Έτσι, όταν ο Ναπολέοντας έφτασε στη Μόσχα, τη βρήκε άδεια. Ο γαλλικός στρατός πήρε το δρόμο της επιστροφής μέσα στο βαρύ ρωσικό χειμώνα και χωρίς να μπορεί να βρει εφόδια. Η καταστροφή ήταν τεράστια.

1.72

Λιθογραφία του Γάλλου ζωγράφου Τεοντόρ Ζερικό με την επιστροφή του γαλλικού στρατού από τη Ρωσία μέσα στη βαρυσχιμωιά, 1818 περίπου.

Το 1798 ο Ναπολέοντας ξεκινάει πόλεμο ενάντια στην Αίγυπτο, που ήταν κτήση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο γαλλικός στρατός κατέλαβε εύκολα την Αλεξάνδρεια και το Κάιρο. Στη συνέχεια προχώρησε ενάντια στην Παλαιστίνη και τη Συρία, αλλά μια επιδημία πανούκλας τον ανάγκασε να επιστρέψει στην Αίγυπτο. Τελικά το γαλλικό στρατό έδιωξαν από την Αίγυπτο οι Βρετανοί, που ήθελαν να κρατήσουν ανοιχτούς τους εμπορικούς δρόμους στην ανατολική Μεσόγειο.

1.69

Οι εκστρατείες του Ναπολέοντα (1795–1815)

Μετά την εκστρατεία στη Ρωσία άρχισαν για το γαλλικό στρατό οι ήττες και οι αντίπαλοι του Ναπολέοντα ξαναμπήκαν στη Γαλλία. Το 1815 ο στρατός τους νίκησε το γαλλικό στρατό στο **Βατερλό** (στο Βέλγιο σήμερα). Ο Ναπολέοντας εξορίστηκε στην Αγία Ελένη, ένα μακρινό νησί στον Ατλαντικό, όπου και πέθανε το 1821.

Πίνακας (1806) του Γάλλου ζωγράφου Λουί-Φρανσουά Λεζέν με τη μάχη του γαλλικού στρατού στις πυραμίδες. Το γαλλικό στρατό συνόδευσε στην εκστρατεία στην Αίγυπτο και πολλοί επιστήμονες. Ανάμεσά τους και αρχαιολόγοι, οι οποίοι ανακάλυψαν τη στήλη της Ροζέτας.

Η στήλη της Ροζέτας είχε μεγάλη σημασία, καθώς οδήγησε στην ανάγνωση των ιερογλυφικών.

1.70

1.73

Δύο πίνακες που ζωγράφισε το 1814 ο Ισπανός Φρανθίσκο Γκόγια (1746-1828): «Οι τουφεκισμοί της 3ης Μαΐου 1808» και «Η εξέγερση της 2ας Μαΐου 1808». Ο ζωγράφος εικονίζει με δραματικό τρόπο την αντίσταση των Ισπανών στο στρατό του Ναπολέοντα, όταν αυτός εισέβαλε στην Ισπανία, και την εκτέλεση των Ισπανών πολιτών που αντιστάθηκαν.

1.74

Με την ήττα στο Βατερλό η μοναρχία επιστρέφει στην Ευρώπη. Όμως η Γαλλική Επανάσταση και οι ιδέες της είχαν νικηθεί μόνο προσωρινά. Εκατομμύρια άνθρωποι σε όλη την Ευρώπη, αλλά και έξω από αυτή, πίστευαν στην **ελευθερία**, στην **ισότητα**, στην **ελεύθερη πατρίδα**, στον **κυρίαρχο λαό** και **έθνος**.

ΣΤ. Το Συνέδριο της Βιέννης – Οι βασιλιάδες επιστρέφουν

1.75

Πίνακας με τους πολιτικούς που συμμετείχαν στο Συνέδριο της Βιέννης.

Η Γαλλία του Ναπολέοντα νικήθηκε επειδή όλα τα ισχυρά ευρωπαϊκά μοναρχικά κράτη (η Μεγάλη Βρετανία, η Ρωσία, η Πρωσία και η Αυστρία) ενώθηκαν εναντίον της. Αλλά οι νικητές φοβόνταν τα επαναστατικά κινήματα που είχαν γεννηθεί. Για να τα αντιμετωπίσουν, συγκεντρώθηκαν το 1814 στη **Βιέννη** για να συζητήσουν πώς θα διαλύσουν την αυτοκρατορία του Ναπολέοντα.

Η Γαλλική Επανάσταση επηρέασε σε όλη την Ευρώπη όσους ζητούσαν σύνταγμα και ήθελαν να καταργηθούν τα προνόμια που είχαν οι ευγενείς και ο ανώτατος κλήρος. Αρκετοί υποστήριζαν ότι κάθε έθνος έχει δικαίωμα να φτιάξει το δικό του το κράτος. Αυτές οι απόψεις εμφανίστηκαν κυρίως στα κράτη όπου ζούσαν πληθυσμοί που μιλούσαν διαφορετικές γλώσσες, είχαν διαφορετικές θρησκείες, παραδόσεις και πολιτισμό. Τέτοια πολυεθνικά κράτη ήταν η Οθωμανική Αυτοκρατορία, η Ρωσία και η Αυστρία. Οι ηγεμόνες της Ευρώπης φοβόνταν μήπως **τα επαναστατικά κινήματα**, παρά τις διαφορές τους, **ανατρέψουν την εξουσία τους και διασπάσουν τα κράτη τους**.

Στο Συνέδριο της Βιέννης, η Ρωσία, η Πρωσία και η Αυστρία επιβάλανε την «**αρχή της νομιμότητας**». Σύμφωνα μ' αυτή, η μόνη νόμιμη εξουσία είναι αυτή που έχουν οι βασιλιάδες. Στόχος τους ήταν να διατηρήσουν την απόλυτη μοναρχία και να εμποδίσουν κάθε αλλαγή στα σύνορα μέσα στην Ευρώπη. Για να το πετύχουν αυτό δημιούργησαν την «**Ιερή Συμμαχία**».

Στην Ιερή Συμμαχία συμμετείχε και η **Μεγάλη Βρετανία**. Στόχος της Ιερής Συμμαχίας ήταν η **ισορροπία των δυνάμεων**. Θα φρόντιζε δηλαδή κανένα κράτος στην Ευρώπη να μη γίνει τόσο ισχυρό (όπως έγινε η Γαλλία με το Ναπολέοντα) ώστε να κυριαρχήσει στα υπόλοιπα.

1.76

Η Ευρώπη μετά το Συνέδριο της Βιέννης (1815)

Μετά το Συνέδριο της Βιέννης (1814–1815), οι συγκρούσεις ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη σταμάτησαν. Από δω και πέρα όλοι προσπαθούν να διατηρήσουν την κοινωνική και πολιτική τάξη στην Ευρώπη καταπνίγοντας τα επαναστατικά κινήματα.

1.77

Χαρακτικό με τον Κλέμενς Μέτερνιχ (1793–1859), πρωθυπουργό (καγκελάριο) και υπουργό εξωτερικών της Αυστρίας. Ο Μέτερνιχ υποστήριξε με πάθος την αρχή της νομιμότητας και ήταν εχθρικός σε κάθε επαναστατικό κίνημα στην Ευρώπη.

Έθνος και έθνος-κράτος

Οι λέξεις **έθνος** και **έθνος-κράτος**, όπως τις χρησιμοποιούμε σήμερα, δεν είχαν πάντοτε αυτό το νόημα. Το αποκτήσανε κυρίως τα τελευταία διακόσια χρόνια, από τα τέλη του 18ου αιώνα. Παλιότερα οι άνθρωποι ένιωθαν υπήκοοι του ηγεμόνα τους, κάτοικοι μιας περιοχής (χωριό, πόλη, επαρχία κτλ.), πιστοί σε μια θρησκεία. Μετά τη Γαλλική Επανάσταση όμως, πολλοί άνθρωποι άρχισαν να θεωρούν ότι πάνω απ' όλα ήταν ένα **έθνος** (Άγγλοι, Γάλλοι, Έλληνες κ.ά.). Στα παλιά κράτη, όπως π.χ. στη Γαλλία, το έθνος ταυτίστηκε με το λαό, που ζήτησε να αναγνωριστούν τα δικαιώματά του και να συμμετέχει στην εξουσία. Στα πολυεθνικά όμως κράτη ζούσαν μαζί, κάτω από τον ίδιο μονάρχη, πολλοί και διαφορετικοί λαοί. Στις περιπτώσεις αυτές οι μορφωμένοι τόνισαν τα κοινά χαρακτηριστικά που είχαν μεταξύ τους κάποιοι πληθυσμοί (κοινή γλώσσα, θρησκεία, καταγωγή, παραδόσεις), αυτά που τους έκαναν να διαφέρουν από τους άλλους, και τα ονόμασαν **εθνικά χαρακτηριστικά**. Έδωσαν επίσης μεγάλη σημασία στο ότι το έθνος τους υπήρχε από πολύ παλιά, συνέχεια στον ίδιο χώρο και ότι δεν αναμείχθηκε με άλλα. Υποστήριξαν ότι γι' αυτούς τους λόγους είχε δικαίωμα να φτιάξει το δικό του έθνος-κράτος, να κυβερνηθεί δηλαδή μόνο του. Από την εποχή αυτή μιλάμε για το έθνος των Ιταλών, των Πολωνών, των Ελλήνων, των Βούλγαρων κ.ά. Έτσι διαμορφώθηκε η **αρχή των εθνοτήτων** που ήταν αντίθετη με την αρχή της νομιμότητας που υποστήριξαν οι μονάρχες στο Συνέδριο της Βιέννης.

Αρχή των εθνοτήτων

- ▶ η μόνη νόμιμη εξουσία είναι αυτή που προέρχεται από το έθνος
- ▶ κάθε έθνος έχει το δικαίωμα να φτιάξει το δικό του έθνος-κράτος

Αρχή της νομιμότητας

- ▶ η μόνη νόμιμη εξουσία είναι αυτή που έχουν οι βασιλιάδες

Z. Οι απαρχές της Βιομηχανικής Επανάστασης

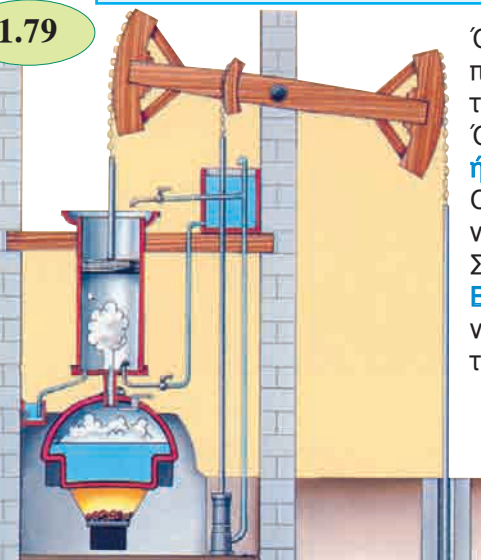
Βιομηχανική Επανάσταση ονομάζουμε τις μεγάλες αλλαγές που έγιναν στο τέλος του 18ου αιώνα στον τρόπο με τον οποίο παράγονταν τα αγαθά. Οι αλλαγές αυτές ξεκίνησαν από τη Μεγάλη Βρετανία. Εκεί, για πρώτη φορά, χρησιμοποίησαν **ατμομηχανές** για να κατασκευάσουν προϊόντα. Η Βιομηχανική Επανάσταση δεν ήταν όμως μόνο μια τεχνολογική επανάσταση. **Άλλαξε συνολικά την οικονομία** και την **κοινωνία**, στην αρχή στην Ευρώπη και στη συνέχεια σε όλο τον κόσμο. Έφερε μεγάλες αλλαγές στις μεταφορές, στον τρόπο με τον οποίο δούλευαν οι άνθρωποι, στις καταναλωτικές συνήθειές τους (στον τρόπο δηλαδή με τον οποίο χρησιμοποιούσαν τα αγαθά ή ξόδευαν τα χρήματά τους), στους θεσμούς, δημιούργησε νέο πλούτο. Οι **αστοί** είναι τώρα η νέα ισχυρή ομάδα στην κοινωνία. Την ίδια στιγμή στις πόλεις συγκεντρώνονται τα **εργατικά στρώματα** που ζουν με το μεροκάματο.

1.78

Στην εικόνα 1.78 σχέδιο της «ιπτάμενης σαίτας» που δημιούργησε ο Βρετανός Τζον Κέι το 1733. Η εφεύρεσή του βοήθησε να αναπτυχθεί η υφαντουργία. Στην εικόνα 1.80 χαρακτηριστικό του 1753. Υφάντριες που έχουν χάσει τη δουλειά τους επιτίθενται στον Κέι.

1.79

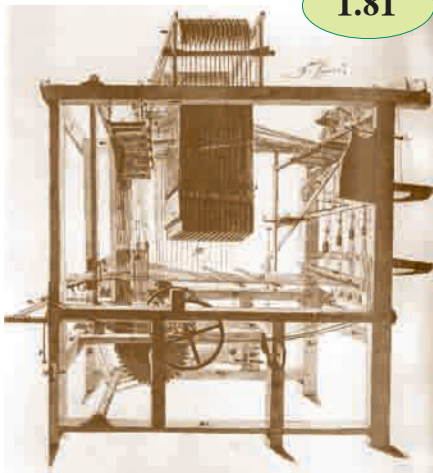
Όσο αναπτύσσονται οι πόλεις και γίνονται περισσότεροι οι άνθρωποι που κατοικούν σ' αυτές τόσο μεγαλώνει και η ζήτηση για διάφορα αγαθά. Όμως, ως τα μέσα του 18ου αιώνα, **η παραγωγή ήταν μικρή** γιατί στηριζόταν στα ανθρώπινα χέρια. Οι επιχειρηματίες άρχισαν να ψάχνουν τρόπους για να την αυξήσουν. Στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, στη **Μεγάλη Βρετανία** άρχισαν να χρησιμοποιούν τον **ατμό** για να κινούν **μηχανήματα** και να παράγουν μ' αυτό τον τρόπο τα προϊόντα.

Σχεδιαστική αναπαράσταση της πρώτης ατμομηχανής του Νιουκόμεν το 1712. Ήταν μια από τις πρώτες ατμομηχανές και χρησιμοποιήθηκε στα μεταλλεία για να αντλούν νερό.

1.80

1.81

Ο πρώτος μηχανοκίνητος αργαλειός, η «Τζέννη», όπως ονομάστηκε, που εφευρέθηκε στα 1785.

Έτσι ξεκίνησε η Βιομηχανική Επανάσταση, που βασιζόταν στον **ατμό**, στο **κάρβουνο** και στο **σίδηρο**.

Η εκβιομηχάνιση

χρησιμοποιεί τον **ατμό**, μια νέα μορφή ενέργειας. Παλιότερα οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν την ενέργεια από τη φύση ή τα ζώα (για παράδειγμα, άλεθαν το σιτάρι σε νερόμυλους, όργανων τα χωράφια τους με βόδια). Τώρα χρησιμοποιούν την **ατμομηχανή**.

χρησιμοποιεί κυρίως μηχανήματα και όχι μόνο εργαλεία του χεριού. Τα πρώτα μηχανήματα χρησιμοποιήθηκαν στην **κλωστοϋφαντουργία**.

χρησιμοποιεί για τις κατασκευές **σίδηρο** και όχι ξύλο όπως παλιότερα. Στη μεταλλουργία βρέθηκαν νέοι τρόποι για να παράγουν πιο πολύ και πιο καλό σίδηρο.

1.82

Ο αργαλειός που κατασκεύασε ο Ζοζέφ-Μαρί Ζακάρ το 1800. Μέχρι το 1819 έκανε αλλαγές για να λειτουργεί καλύτερα.

Με τη Βιομηχανική Επανάσταση αλλάζει και ο τρόπος και οι συνθήκες εργασίας, Όλο και περισσότερα αγαθά παράγονται βιομηχανικά. Παράλληλα, οι μικρές βιοτεχνίες και τα εργαστήρια αρχίζουν να λιγοστεύουν.

Μέχρι τότε οι περισσότεροι τεχνίτες δούλευαν σε μικρά εργαστήρια. Με τη Βιομηχανική Επανάσταση δημιουργούνται νέοι χώροι εργασίας, **τα εργοστάσια**. Εδώ πολλοί άνθρωποι μαζί δουλεύουν τις μηχανές, που λειτουργούν με ατμό. Έτσι παράγονται περισσότερα προϊόντα.

Αγρότες και τεχνίτες αφήνουν το μικρό χωράφι τους ή το εργαστήριό τους, όταν δεν τους δίνουν πια αρκετά κέρδη, και πηγαίνουν να δουλέψουν στα εργοστάσια.

Στο **εργατικό δυναμικό** της βιομηχανίας συμμετέχουν και γυναίκες και παιδιά (συνήα σε πολύ μικρή ηλικία). Δεν κανονίζουν πια αυτοί την εργασία τους, δηλαδή δεν είναι πλέον ανεξάρτητοι, οι μηχανές δεν είναι δικές τους, ανήκουν στον ιδιοκτήτη του εργοστασίου. Εργάζονται πολλές ώρες, σε συγκεκριμένα ωράρια, υποχρεωμένοι να ακολουθούν το ρυθμό των μηχανών.

Για την εργασία τους πληρώνονταν συνήθως με τη μέρα (μεροκάματο) ή ανάλογα με το πόση δουλειά έκαναν (για παράδειγμα, πόσα μέτρα ύφασμα έφτιαξαν στον αργαλειό). Όλοι δεν πληρώνονταν το ίδιο. Οι επιστάτες και οι ειδικευμένοι εργάτες πληρώνονταν καλύτερα από τους ανειδίκευτους. Οι γυναίκες έπαιρναν μικρότερο μεροκάματο από τους άντρες και τα παιδιά ακόμη μικρότερο.

1.83

Η εκκοκκιστική μηχανή που έφτιαξε ο Αμερικανός Ίλι Χουίτιν. Η μηχανή αυτή βοήθησε να αναπτυχθεί πολύ η βαμβακοβιομηχανία στις νότιες πολιτείες των ΗΠΑ.

Σκίτσο των αρχών του 19ου αιώνα με το εσωτερικό βαμβακουργίας στις ΗΠΑ. Παραγωγικότητα στην εργασία ονομάζουμε το πόσα προϊόντα παράγει ένας εργαζόμενος σε συγκεκριμένο χρόνο, π.χ. την ώρα ή τη μέρα. Η παραγωγικότητα αυξήθηκε πάρα πολύ με τη Βιομηχανική Επανάσταση. Για παράδειγμα, στην παραδοσιακή νηματουργία με την ανέμη, για κάθε αδράχτι χρειαζόταν ένας εργάτης. Με τα πρώτα μηχανήματα ένα εργάτης γύριζε μέχρι και 80 αδράχτια μαζί. Οι πρώτες μηχανές νηματουργίας που λειτουργούσαν με ατμό είχαν στην αρχή 300 αδράχτια και αργότερα έφτασαν τα 1.000 και περισσότερα.

1.84

